

“UBAYDIY SHE’RIYATI: MA’NO, USLUB VA SAN’AT UYG‘UNLIGI”

Fargona davlat universiteti talabasi

Tolanova Umida

ANNOTATSIYA

Ubaydiy she’riyati o‘zining chuqur ma’nosi, nafis uslubi va san’atkorona ifoda vositalari bilan o‘zbek mumtoz adabiyoti tarixida alohida o‘rin egallaydi. Shoir ijodida badiiy tasvir, obrazlilik, ramz va timsollar uyg‘unligi muhim ahamiyat kasb etadi. Mazkur maqolada Ubaydiy g‘azallaridagi falsafiy-axloqiy qarashlar, lirizm, sevgi va hayot masalalarining badiiy aks etishi tahlil qilinadi.

Shuningdek, asarlarda uchraydigan badiiy san’atlar, tashbih, isti’ora, tajnis, tanosub kabi vositalarning qo‘llanish xususiyatlari o‘rganiladi. Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatadiki, Ubaydiy she’riyati ma’no va shakl uyg‘unligi orqali yuksak badiiylikka erishgan bo‘lib, uning poetik olami o‘zbek mumtoz she’riyati taraqqiyotiga katta ta’sir ko‘rsatgan.

Kalit so‘zlar: Ubaydiy, Mumtoz she’riyat, Uslub, Badiiy san’at, Ma’no uyg‘unligi, G‘azal, Obrazlilik, Tashbih, Isti’ora, Poetik tafakkur.

ANNOTATION

Ubaydi's poetry occupies a special place in the history of Uzbek classical literature with its deep meaning, elegant style and artistic means of expression. The harmony of artistic image, imagery, symbols and allegories plays an important role in the poet's work. This article analyzes the artistic reflection of philosophical and moral views, lyricism, love and life issues in Ubaydi's ghazals.

Also, the features of the use of artistic means such as metaphor, isti'ora, tajnis, tanosub are studied in the works. The results of the study show that Ubaydi's poetry achieved high artistic quality through the harmony of meaning and form, and his poetic world had a great influence on the development of Uzbek classical poetry.

Keywords: Ubaydi, Classic poetry, Style, Artistic art, Harmony of meaning, Ghazal, Imagery, Metaphor, Metaphor, Poetic thought.

АННОТАЦИЯ

Поэзия Убайди занимает особое место в истории узбекской классической литературы благодаря своему глубокому смыслу, изящному стилю и художественным средствам выражения. Гармония художественного образа, образности, символов и аллегорий играет важную роль в творчестве поэта. В данной статье анализируется художественное отражение философско-нравственных взглядов, лиризма, любовно-жизненных тем в газелях Убайди.

Также рассматриваются особенности использования в произведениях Убайди таких художественных средств, как метафора, истиъора, таджнис, таносуб. Результаты исследования показывают, что поэзия Убайди достигала высокого художественного качества благодаря гармонии смысла и формы, а его поэтический мир оказал большое влияние на развитие узбекской классической поэзии.

Ключевые слова: Убайди, Классическая поэзия, Стил, Художественное искусство, Гармония смысла, Газель, Образность, Метафора, Поэтическая мысль.

KIRISH

Ubaydiy – mumtoz o‘zbek adabiyoti namoyandalaridan bo‘lib, uning she‘rlari chuqur ma’no, nafis uslub va san’atkorona tasvir bilan ajralib turadi. Shoir asosan g‘azal janrida ijod qilgan va muhabbat, hijron, vafodorlik, hayot mazmuni kabi mavzularni yuksak badiiylikda aks ettirgan.

Ubaydiy she‘riyatida sevgi nafaqat his-tuyg‘u, balki ruhiy kamolot va ilohiy talqin sifatida tasvirlanadi. Uning har bir bayti ichida ramz, ishora, falsafiy ohang va hikmat mavjud. Shoirning lirikasida kechinma, iztirob va quvonch uyg‘unlashadi.

Uslub jihatidan shoirning tili sodda, ravon va ohangdor. Turkiy tilning musiqiy imkoniyatlaridan ustalik bilan foydalanilgan. G‘azallarida tashbih, isti’ora, tajnis, tanosub kabi badiiy san’atlar ko‘p uchraydi.

Ubaydiy obrazlari xalqona timsollar orqali yaratiladi: gul va bulbul go‘zallik va ishq ramzi, kecha va shom hijron belgisi, may va soqiy esa ruhiy ozodlik timsoli sifatida ishlatiladi. Bu timsollar matnga jonlilik va poetik chuqurlik beradi.

Shoirning g‘oyalarida insoniylik, sadoqat, komillik, muhabbatning go‘zalligi asosiy o‘rin tutadi. Ubaydiy o‘quvchini ruhiy poklik va ma’naviy qadriyatlarni qadrlashga chaqiradi.

Ubaydiy – XV–XVI asr o‘zbek mumtoz adabiyoti namoyandasi. Uning g‘azallari chuqur ma’no va nafis uslub bilan ajralib turadi. Shoir sevgi, hijron, vafodorlik va hayot mazmuni kabi mavzularni badiiy va falsafiy qatlamda tasvirlaydi.

Shoir tilining o‘ziga xosligi – sodda so‘zlar bilan murakkab ma’no berish, radif va ohangdorlikdan ustalik bilan foydalanish. Badiiy san’atlar, jumladan tashbih, isti’ora, tajnis va tanosub, she’rga jonlilik va ritm bag‘ishlaydi.

Ubaydiy she’riyatida tasavvufiy va falsafiy qatlam ham mavjud: yor – ilohiy go‘zallik, may – ruhiy ozodlik, soqiy – irshod timsoli sifatida ishlatiladi. Shoirning lirikasida hijron, visol va ruhiy tasalli uyg‘unlashadi, bu o‘quvchida chuqur ruhiy kechinma uyg‘otadi.

Qul Ubaydiy o‘z she’riyatida insonning ichki pokligi va jamiyatdagi o‘rni haqida fikr yuritadi. Uningcha, shaxsning qadri avvalo uning amali, axloqi va niyatida namoyon bo‘ladi. Shoir halollikni eng yuksak fazilat deb biladi, yolg‘on, riyo va poraxo‘rlikni esa jamiyatni yemiruvchi balo deb talqin qiladi.

Ubaydiyning ko‘plab she’rlarida mehnatga chaqiriq mavjud. U mehnat qilmagan odamning hurmatini topmaydi, deb hisoblaydi. Shoir hayotning barcha qiyinchiliklarini sabr, iroda va mehnat bilan yengish kerak, deya ta’kidlaydi. Bu fikr uning ma’naviy e’tiqodi va hayotiy kuzatishlari bilan bog‘liq.

Ubaydiy asarlarida ilm va tafakkur masalasi ham muhim o‘rin tutadi. U ilmning kuchini zulmatni yorib kiradigan nurga qiyoslaydi. Jaholatga qarshi eng to‘g‘ri yo‘l — bilim olish, deb ishonadi. Shoir yoshlarni ilmga, o‘qishga, kitobga doimo undaydi.

Ubaydiy ijtimoiy adolatsizlikni keskin tanqid qiladi. U jamiyatda boylik va mansab tufayli odamlarni kamsitishni qoralaydi. Shoirningcha, insonning qadri uning toji yoki

taxtida emas, balki halol mehnati va iymonidadir. Shu g'oya lirikaning asosiy mazmuni sifatida namoyon bo'ladi.

Ubaydiyning hajviy she'rlarida riyo, mutaassiblik, bid'at va xurofotga qarshi kuchli ruh seziladi. Shoir bunday salbiy illatlarni xalqning ma'naviy taraqqiyotiga to'sqinlik qiluvchi omillar deb biladi. Uning satirasi xalqona, sodda, ammo o'tkir ohangga ega.

Shoir oilaviy qadriyatlarni ham yuksak baholaydi. Ota-onani hurmat qilish, farzandning mas'uliyati, o'zaro totuvlik — bular Ubaydiy uchun chin insoniylik mezonidir. U kuchli oilada tarbiya topgan shaxs jamiyatga foyda keltiradi, deb o'ylaydi.

Ubaydiyning ijodida milliy qadriyatlar bilan islomiy axloq uyg'unlashadi. U dindagi asl ma'naviylikni qadrlab, riyokorlikdan ehtiyot bo'lishga chorlaydi. Shoirningcha, dinning mohiyati — halollik, poklik va ezgulikdir.

Ubaydiyning she'riy tili sodda va xalqona. U odatiy hayot manzaralarini jonli ifodalash orqali o'quvchini o'ylashga majbur qiladi. Uning obrazlari tabiiy, hayotdan olingan va odamlarga tanish.

Ubaydiy ijodining ijtimoiy ahamiyati shundaki, u xalq ongini uyg'otishga xizmat qiladi. Shoirning barcha g'oyalari insonni ezgulikka, to'g'rilikka va ma'rifatga chorlaydi. Bu uning asarlarini bugungi kun uchun ham dolzarb qiladi.

Qul Ubaydiy ijodini o'rganishda shoirning hayotiy tajribasi va kuzatuvchanligi katta o'rin tutadi. U oddiy xalq hayotini ko'z bilan ko'rib, ularning quvonch va g'amlarini badiiy tasvirga aylantirgan. Shoirning har bir she'rida insonning ichki dunyosi bilan jamiyatdagi voqealar o'zaro bog'liq holda gavdalanadi.

Ubaydiy adabiyotda axloqiy komillik g'oyasini targ'ib qiladi. Uning nazarida komillik faqat tashqi holat emas, balki insonning ruhiy tozaligi, halolligi va odobida namoyon bo'ladi. Shoir buni tabiiy hayotiy misollar orqali ko'rsatadi. Har qanday jamiyatning poydevori – axloq deb ko'rsatadi.

Shoir o'z asarlarida ko'p hollarda jamiyat va odamlar o'rtasidagi munosabatlarga e'tibor qaratadi. U adolatli jamiyatni orzu qiladi. Adolat bo'lmagan muhitda insonning ruhiy ezilishi, imkoniyatlarning cheklanishi haqida kuylaydi. Bu holat o'quvchini o'ylashga undaydi va o'zini ham jamiyat oldidagi mas'uliyatni his qilishga chaqiradi.

Ubaydiyning ijtimoiy fikri ko‘pincha pand-nasihat shaklida ifodalanadi. U ogohlantiradi: insonning eng katta dushmani – jaholat. Jaholat bor joyda ma’rifat so‘nadi. Shuning uchun shoir bilim olishni, ilm egallashni eng yuksak fazilat deb biladi. U ilmning boylikdan ham afzal ekanini ta’kidlaydi.

Shoir ijodida boylikning adolatli taqsimlanishi masalasi ham aks etadi. U mol-dunyo orttirishni yomon ko‘rmaydi, ammo boylik odamni mag‘rurlikka, kibrlanishga olib bormasligi kerakligini eslatadi. Halol yo‘l bilan topilgan rizqning barakasi bor, deydi. Bu Ubaydiy g‘oyalarining ijtimoiy mazmunini yanada kuchaytiradi.

Ubaydiyning she‘rlari ko‘pincha xalq maqollari va hikmatlariga tayangan. Bu uning xalq bilan ich-ichidan bog‘langanini ko‘rsatadi. U xalqning tilini, ruhini, dardini tushungan. Shuning uchun uning she‘rlari o‘quvchilar uchun tushunarli va samimiy bo‘lib qolgan. Bu uslub Ubaydiyni adabiy an‘anada alohida o‘ringa ega qiladi.

Shoirning ko‘plab asarlarida oilaviy qadriyatlar tasvirlangan. U mustahkam oila muhitini jamiyatning kichik modeli sifatida ko‘radi. Oila barqaror bo‘lsa, jamiyat ham barqaror bo‘ladi. Ota-onaga hurmat, farzandning mas’uliyati, o‘zaro mehr – bu qadriyatlar shoir asarlarining markazida turadi.

Ubaydiyning hajviy yondashuvi ham alohida e’tiborga loyiq. U achchiq, ammo haqiqatni aytadi. Ayrim she‘rlari kulgu orqali insonni o‘ylashga majbur qiladi. Kulgu – uning nazarida tarbiya vositasi. Yomon xulq egalari bilan to‘g‘ridan-to‘g‘ri kurashishdan ko‘ra, ularni masxara qilish samaraliroq, deb hisoblaydi.

Shoirning axloqiy qarashlari diniy qadriyatlar bilan uyg‘unlashgan. U dindagi ezgulik va poklikni e‘zozlaydi. Biroq riyo, soxta taqvodorlik, manfaatparastlikni qoralaydi. Bu bilan u dinning asl mohiyatini – insonning ma’naviyatini yuksaltirishga qaratadi.

Ubaydiyning ijodi tarixiy davr ruhini aks ettiradi. Jamiyatda o‘zgarishlar sodir bo‘layotgan bir davrda shoir xalqning ma’naviy tayanchi bo‘lishga harakat qilgan. Uning she‘rlari nafaqat badiiy, balki ijtimoiy hujjat hamdir. Har bir satrda zamon nafasi, inson qalbining ovozi eshitiladi.

XULOSA

Xulosa qilib aytganda, Ubaydiy she'riyati ma'no va shaklning uyg'unligi orqali o'zbek mumtoz adabiyotining yuksak badiiy namunasi sifatida qadrlanadi va bugungi kunda ham o'quvchilar va tadqiqotchilar e'tiborini tortadi.

Ubaydiy she'riyati o'zbek mumtoz adabiyotida ma'no, uslub va san'at uyg'unligi jihatidan alohida ahamiyatga ega. Shoirning g'azallari nafaqat sevgi, hijron va vafodorlik kabi insoniy kechinmalarni, balki ruhiy, tasavvufiy va falsafiy mazmunni ham o'zida mujassamlashtiradi. Uslubi sodda, ravon va ohangdor bo'lib, so'z va baytlarning ritm va obraz uyg'unligini mukammal darajada ifodalaydi.

Badiiy san'at vositalari – tashbih, isti'ora, tajnis, tanosub va timsollar – uning she'riyatida mazmunni boyitib, o'quvchiga chuqur estetik va ruhiy ta'sir yetkazadi. Ubaydiy lirikasida zamonaviy hissiyotlar bilan bir qatorda, insoniylik, sadoqat va poklik kabi axloqiy qadriyatlar ham ifodalanadi.

Ubaydiy she'riyati o'zbek mumtoz adabiyotida ma'no, uslub va san'at uyg'unligi jihatidan alohida o'rin tutadi. Shoirning g'azallari nafaqat sevgi, hijron va vafodorlik kabi insoniy kechinmalarni aks ettiradi, balki ruhiy, tasavvufiy va falsafiy mazmunni ham chuqur ifodalaydi. Uning she'riyati o'quvchida nafaqat hissiy, balki tafakkuriy kechinmalar uyg'otadi.

Ubaydiy uslubi sodda, ravon va musiqiy ohangdor bo'lib, so'z tanlovi, baytlar tuzilishi va radiflar orqali she'rlarga ritm va ohang beradi. Shoir badiiy san'atning barcha vositalarini – tashbih, isti'ora, tajnis, tanosub va timsollarni – o'z ijodida muvaffaqiyatli qo'llaydi. Bu vositalar she'rni boyitib, o'quvchiga chuqur estetik va ruhiy ta'sir ko'rsatadi.

Ubaydiy she'riyatida obrazlar va timsollar juda muhim rol o'ynaydi. Gul va bulbul sevgi va go'zallik timsoli, kecha va shom – hijron, may va soqiy esa ruhiy ozodlik va ma'rifat timsoli sifatida ishlatiladi. Shoir bu obrazlar orqali nafaqat insoniy kechinmalarni, balki inson ruhining o'sish va kamolot jarayonini ham ifodalaydi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Karimov A. – “O'zbek mumtoz adabiyoti tarixi”, Toshkent, 2018.
2. Tursunov B. – “Ubaydiy ijodida g'azal janri”, Samarqand, 2019.
3. Xolmirzaev S. – “Qul Ubaydiy va uning she'riy merosi”, Toshkent, 2020.

4. Axmedov F. – “Ubaydiy g‘azallarida sevgi va hijron”, Buxoro, 2017.
5. Rustamov N. – “O‘zbek mumtoz adabiyotida tasavvufiy qatlam”, Toshkent, 2016.
6. Islomova D. – “Ubaydiy lirikasining badiiy tahlili”, Namangan, 2019.
7. Qodirov T. – “O‘zbek g‘azalining shakl va uslubi”, Toshkent, 2021.
8. Saidov R. – “Ubaydiy ruboiylari va ularning poetik xususiyatlari”, Andijon, 2018.
9. Oripov Z. – “Mumtoz adabiyotda obraz va timsol”, Toshkent, 2020.
10. Egamberdiyeva N. – “Ubaydiy she‘riyatida ramz va ma’no”, Toshkent, 2017.
11. Sharipov A. – “O‘zbek mumtoz adabiyotining estetik mezonlari”, Toshkent, 2019.
12. Yodgorov I. – “Ubaydiy va Temuriylar davri adabiy muhiti”, Samarqand, 2020.
13. Olimova G. – “Ubaydiy g‘azallarida falsafiy va axloqiy g‘oyalar”, Toshkent, 2018.
14. Xusanov M. – “Ubaydiy she‘riyati: uslubiy va badiiy xususiyatlar”, Buxoro, 2021.
15. O‘zbekiston Respublikasi Fanlar Akademiyasi – “O‘zbek mumtoz adabiyoti ensiklopediyasi”, Toshkent, 2017.